Lillestrøm kommune

Kvalitetsplan Barnehage og skole

Språk, lesing og skriving

November 2026

INNLEDNING ... 3
1. BARNEHAGE ... 4
1.1. OBLIGATORISKE TILTAK ... 5
1.2. SPRÅKLIGE MILEPÆLER ... 5
Språklige milepæler i første leveår (0 – 12 måneder) ... 6
Språklige milepæler i andre leveår (13-24 måneder) ... 7
Språklige milepæler i tredje leveår (25-36 måneder) ... 8
Språklige milepæler i fjerde leveår (37- 48 måneder) ... 9
Språklige milepæler i femte leveår (49-60 måneder) ... 10
1.3. VED BEKYMRING FOR BARNS SPRÅUTVIKLING ... 11
2. SKOLE ... 12
2.1. OBLIGATORISKE KARTLEGGINGSRUTINER OG TILTAK ... 12
2.2. UTVIKLINGSMÅL OG TILTAK PÅ ULIKE TRINN ... 14
1. trinn ... 15
2. trinn ... 16
3. trinn ... 17
4. trinn ... 18
5. trinn ... 19
6. trinn ... 20
7. trinn ... 21
8. – 10. trinn ... 22
3. SPRÅK- OG LESEVEILEDER ... 23
4. OPPFØLGING AV ELEVER MED BEHOV FOR STYRKING AV ORD- OG BEGREPFORSTÅELSEN ... 24
4.1. SCREENING ... 24
4.2. INDIVIDUELL KARTLEGGING ... 24
4.2.1 Behov for særskilt språkopplæring ... 24
4.2.2 Rutiner for kartlegging og tiltak innen tilpasset opplæring ... 24
4.2.3 Rutine ved henvisning til PPA for utredning av språkvansker ... 24
4.2.4 Utredning hos PPA ... 25
5. OPPFØLGING AV ELEVER MED LESE- OG SKRIVEVANSKER / DYSLEKSI ... 26
5.1. SCREENING ... 26
5.2. INDIVIDUELL KARTLEGGING ... 26
5.2.1 Rutiner for kartlegging for tilpasset opplæring ... 26
5.2.2 Rutiner ved henvisning til PPA for utredning av lese- og skrivevansker ... 27
5.2.3 Utredning hos PPA ... 28
5.2.4 Etter utredning hos PPA ... 28
5.3. PLAN FOR ELEVER MED DYSLEKSI ... 28
VEDLEGG ... 30
LITTERATUR ... 31
AKTUELLE NETTSTEDER ... 33

INNLEDNING

Denne planen gjelder for alle kommunale barnehager og grunnskoler. Grunnlaget for lese- og skriveferdigheter legges i barnehagealderen gjennom god språkstimulering og utvikling av gode språkferdigheter.

I *Rammeplan for barnehagen - innhold og oppgaver* legges det vekt på at barnehagen skal gi barn grunnleggende kunnskap på sentrale og aktuelle områder. Et av disse sentrale områdene er fagområdet *kommunikasjon, språk og tekst.*

I *Kunnskapsløftet 2020,* overordnet del, defineres fem grunnleggende ferdigheter: Lesing, skriving, regning, muntlige ferdigheter og digitale ferdigheter.
Disse ferdighetene er del av den faglige kompetansen, samtidig som de er nødvendige redskaper for læring og faglig forståelse. De grunnleggende ferdighetene er avgjørende forutsetninger for at elevene skal ha utbytte av opplæringen. Denne planen omhandler de grunnleggende ferdighetene lesing og skriving.

Planen skal være en støtte for utarbeidelse av lokale planer for arbeidet med språk, lesing og skriving. I tillegg skal planen bidra til et visst likeverd i tilbudet i kommunens barnehager og skoler, og i oppfølgingen av barn og elever som strever i utviklingen på disse områdene. Elever med lese- og skrivevansker vil ha godt utbytte av generelt god lese- og skriveopplæring. Planen skal være med å bidra til at barnehagene og skolene har god kompetanse på språk, lesing og skriving, og kjennskap til kommunens systemer for kartlegging, tiltakskjeder og samarbeid om barn- og elevers språk-, lese- og skriveutvikling.

1. BARNEHAGE

Tidlig og god språkstimulering gir gode forutsetninger for senere skriftspråklig læring.Gode språkferdigheter hos barn i barnehagealder predikerer senere leseferdigheter, og særlig er et rikt ordforråd av betydning for senere leseforståelse. Forskning viser at det er særlig kombinasjonen med at barna møter et rikt ordforråd og mulighet for deltagelse i utvidede samtaler som er viktig for å få en god språkutvikling (Aukrust, 2005 og Jacoby & Lesaux, 2014). Barnehagene bør prioritere metodikk som samtalebasert/dialogisk lesing, sang, rim og regler og språkutviklende samtaler.

Samtalebasert lesing og *dialogisk lesing* er nært beslektede metoder. Dette er måter å lese sammen med barn på som i stor grad baserer seg på lesestopp underveis i lesingen. Undersøkelser viser at dialogisk lesing kan være et godt redskap for å utvikle barns generelle språkferdigheter og ordforråd (Lervaag, 2016). Gjennom disse lesemåtene arbeider den voksne aktivt for å få i gang samtaler rundt bilder og tekst, og det vektlegges at barna er aktive deltakere i samtalen. Noen viktige prinsipp i arbeidet er:

- Å oppmuntre barna til å delta, for eksempel ved å stille spørsmål. Åpne spørsmål er mest hensiktsmessig, men lukkede spørsmål kan også brukes som igangsettere.
- Å gi barna tilbakemelding gjennom oppfølging og videreføring av de språklige innspillene deres.
- Å tilpasse leseaktiviteten til barnas økende språklige ferdigheter.

Sang, rim og regler er gode språkstimulerende aktiviteter. Slike musiske aktiviteter fenger barn, og de trenger ikke ha kommet langt i språkutviklingen for å delta. Rytme og trykk på rimord er med å støtte læringen av ord, og gjennom å herme og repetere får barna utvidet sine språklige erfaringer. Mange av sanglekene ledsages av kroppslige bevegelser, og dette skaper deltagelsesmuligheter for alle i fellesskapet.

Samtaler er viktige språklæringssituasjoner for barn. Samtaler som fremmer utviklingen av språkferdigheter omtales ofte som *språkutviklende samtaler*. Slike samtaler kjennetegnes blant annet av at den voksne stiller spørsmål som stimulerer til lengre svar, og at den voksne lytter aktivt til det barnet forteller og bygger videre på dette i samtalen.

I flere barnehager med høy andel minoritetsspråklige barn er det ansatt språkpedagoger. Språkpedagogene har erfaring med systematisk språkarbeid. De følger opp barn og språkgrupper i sin barnehage, og de viderefører sin kompetanse til resten av personalet i barnehagen.

På tross av et godt allmennpedagogisk tilbud vil noen barn streve med språktilegnelsen. Disse barna har behov for systematiske språktiltak som varer over tid. Denne type tiltak har forskning vist gir god effekt. Et eksempel på et slikt tiltak er Språkvekst (systematisk tiltak for styrking av barns ordforråd og fortelleferdigheter) (se vedlegg).

Den nettbaserte ressursen Språkløyper kan være et godt hjelpemiddel for barnehagens kompetanseutvikling innen området språk, lesing og skriving.

1.1. OBLIGATORISKE TILTAK

Siste halvår før skolestart er det obligatorisk for Lillestrøms kommunale barnehager å arbeide systematisk med språklig bevissthetstrening. Flere læringsressurser gir gode tips til aktiviteter som kan styrke barnas språklige bevissthet, for eksempel Språksprell.

1.2. SPRÅKLIGE MILEPÆLER

I det følgende beskrives viktige milepæler i barns språkutvikling, og videre synliggjøres arbeidsmåter som fremmer utviklingen på det språknivået barnet befinner seg på. Fordi barn utvikler seg i forskjellig tempo, må man ta med metodikk fra ulike alderstrinn. Det vises i tillegg til området Språk og kommunikasjon i Kvalitetsplan barnehage (Kvalitetssikring av omsorgs- leke- og læringsmiljø) for generelle kjennetegn på god voksenpraksis.

Språklige milepæler i første leveår (0 – 12 måneder)

Hovedmilepæl: Etablering av grunnleggende kommunikasjonsferdigheter

Kjennetegn

- Har felles oppmerksomhet med en voksen (veksler blikk, peker for å vise, viser frem og gir for å vise eller dele)
- Mestrer turtaking (min tur – din tur)
- Babler med konsonant- og vokalforbindelser (dada, baba, mama)
- Reagerer på navnet sitt
- Forstår minimum 20 ord, noen enkle fraser og enkel instruksjon
- Bruker gester og minimum en ettordsytring

Kjennetegn på god praksis

- Den voksne etabler felles oppmerksomhet med barnet gjennom bruk av blikk, peking, pekebøker, sanger, regler og lignende.
- Den voksne snakker med korte setninger og enkle ord.
- Den voksne ser og lytter oppmerksomt for å oppdage hva som er barnets respons, og gir barnet tid til å gi respons.
- Den voksne lytter og svarer når barnet uttrykker seg ved hjelp av kroppsspråk, lyder og ord.
- Den voksne tolker og bekrefter barnets budskap, ved å benevne det barnet peker på og er opptatt av.
- Den voksne tar ansvar for å markere tydelig begynnelse og avslutning på dialogen.

Anbefalt metode og hverdagstips

- 8 temaer for godt samspill (Hundeide,1996) sammen med trygghetssirkelen (circleofsecurity.net). Andre metoder kan være; Marte Meo (www.martemeo.no), Orion (Aarts,1991) og Misc (Klein,1992).
- Lek med tydelig turtaking (trille ball, borte-tit-tei).

Språklige milepæler i andre leveår (13-24 måneder)

Hovedmilepæl: Språkspurt

Kjennetegn

- Er ivrig etter å komme i samspill (Spør hva ting heter, viser frem ting, bruker kroppsspråk og gester.)
- Imiterer voksne og barn
- Forstår ca 140-370 ord (Dersom du ber barnet om det, går det inn i et annet rom og henter en gjenstand, f. eks. en ball?)
- Har et aktivt ordforråd på ca 30-250 ord
- Har begynnende ordkombinasjoner ved aktivt ordforråd på ca 50 ord
- Gjør «late-som-leker» (Gir en dukke mat, snakker i leketelefon)

Kjennetegn på god praksis

- Den voksne sørger for god turtaking over tid.
- Den voksne forsøker alltid å tolke det barnet prøver å uttrykke og gjentar det barnet sier med tydelig og korrekt tale.
- Den voksne er bevisst på å bygge ordforråd. Bruk ordlister knyttet til ulike aktiviteter, lek eller rom. Sett ord på handlinger/objekter og benevn det barnet peker på.
- Den voksne gir barnet tid til å uttrykke seg viser interesse for det barnet forteller.

Anbefalt metode og hverdagstips

- Registrer barnets aktive ordforråd, inkluder barnets egne ord (f.eks «bla blam» for lastebil). Legg sammen ord på norsk og morsmål der det er aktuelt. Bruk barnas ord aktivt, og legg vekt på å øke ordforrådet ut fra barnets interesser og behov.
- Bruk pekebøker, billedbøker, regler, rim og sanger.
- Klapp stavelser for å tydeliggjøre ordets struktur.

Språklige milepæler i tredje leveår (25-36 måneder)

Hovedmilepæl: Grammatisk utvikling

Kjennetegn

- Bruker språket i lek
- Liker å bli lest for
- Husker korte rim eller sangleker som blir brukt ofte
- Kan følge to beskjeder
- Har treordsytringer
- Bruker eiendomsform på substantiv (f. eks. pappa sin)
- Tar i bruk noen hovedregler for bøying av ord
- Bruker de ubestemte artiklene en, ei, et
- Uttrykker framtidige hendelser med: ”skal”, ”vil”, ”har lyst til ”og ”må”
- Forstår meningsmotsetninger som stor – liten
- Bruker spørreordet «hva»

Kjennetegn på god praksis

- Den voksne snakker om ting som skjedde/vil skje.
- Den voksne fokuserer på førmatematiske begreper og kontraster som; «hun hopper høyt, nå hoppet hun ned».
- Den voksne språksetter fysisk lek.
- Den voksne bruker inviterende spørsmål.
- Den voksne gjentar det barnet sier med korrekt grammatikk.

Anbefalt metode og hverdagstips

- Tiltaket Språkvekst (systematisk tiltak for styrking av barns ordforråd og fortelleferdigheter).
- Dialogisk lesing med vekt på ordforrådsbygging. Andre metoder kan være å ta i bruk snakkepakken (www.snakkepakke.no) og matematikkpakken, bruk ordlister og boken «Tusen ting å tenke på» (Møller –Trøndelag kompetansesenter).
- Bruk munnmotoriske aktiviteter (Se hefte utgitt av logopedene ved Frydenlund skole og ressurssenter).

Språklige milepæler i fjerde leveår (37- 48 måneder)

Hovedmilepæl: Utvikling av et godt hverdagsspråk

Kjennetegn

- Språket er fremtredende i barnets lek
- Forstår enkle sammenhenger (verbal resonnering) (Det regner, vi må ha regntøy på)
- Forstår farge, form og størrelsesord
- Har korrekt bruk av noen uregelrette flertallsformer (f.eks menn, bøker)
- Forteller om to hendelser i riktig rekkefølge
- Viser forståelse for passiv setninger (jenta slo gutten, jenta ble slått av gutten)
- Bruker ”kunne”, ”ville” og spørreord ” hvem ” og ” hvilke ” i setninger
- Bruker sammensatte setninger
- Preposisjoner, adjektiv, pronomen og nektende setninger begynner å komme på plass

Kjennetegn på god praksis

- Den voksne er en aktiv lytter
- Den voksne er en aktiv refleksjons – og samtalepartner
- Den voksne tilrettelegger for tekstskaping
- Den voksne tilrettelegger for samtalesituasjoner

Anbefalt metode og hverdagstips

- Tiltaket Språkvekst (systematisk tiltak for styrking av barns ordforråd og fortelleferdigheter).
- Lag fortellinger/ eventyr sammen med barna. Det er viktig at den voksne sørger for at alle fortellingselementene kommer med ved å stille spørsmål når det er nødvendig.
- Bruk materiell som; Språksprell (Elsbak og Valle, 2000), Språkverkstedet (Tingleff, Lyster,Tingleff, 2003), Skoggruppemetoden (Nordahl og Midsund 2009).
- Begrepsinnlæring etter Magne Nyborgs metodikk.
- Lekeskriving (Hagtvet, 2002)
- Samtalebasert lesing (lesesenteret.uis.no)

Språklige milepæler i femte leveår (49-60 måneder)

Hovedmilepæl: Fortelle-/samtaleferdigheter og på vei mot lesing/skriving

Kjennetegn

- Fastholder elementene (begynnelse, midtdel, slutt) i en fortelling slik at den forblir hel
- Bruker språket til å utrykke meninger, ønsker, følelser og behov
- Setter hendelser i riktig rekkefølge
- Har rimeferdigheter
- Kjenner til at bokstaver har et navn og en lyd
- Lytter ut første lyd i ord
- Viser interesse for lekeskriving
- Gjenkjenner logoer
- Gjenkjenner sitt eget navn skrevet
- Skriver navnet sitt

Kjennetegn på god praksis

- Den voksne er en aktiv samtalepartner som filosoferer sammen med barna.
- Den voksne lar barna få en opplevelse av at det de forteller er interessant.
- Den voksne viser engasjement i historiefortelling.
- Den voksne stiller åpne spørsmål.

Materiell og hverdagstips

- Tiltaket Språkvekst (systematisk tiltak for styrking av barns ordforråd og fortelleferdigheter).
- Bruk metodikk fra oppdagende skriving.
- Jobb med beskrivelser av konkreter og bilder.
- Legg vekt på å peke ut leseretning.
- Jobb med å skjelne mellom bokstavens navn og lyd.
- Bruk ulik farge på vokaler (rød) og konsonanter (blå).
- Bruk materiell som; Flipover, Språksprell (Elsbak og Valle, 2000), Språkverkstedet (Tingleff, Lyster, Tingleff, 2003), Skrivedans (capris.no), Begrepsinnlæring (Ottem, Platou, Sæverud, Forseth, 2011), Tall-og språksprell (Valle, Olvik og Orset, 2010), Språklek 1 og 2 (Rydja og Strand, 2010).

1.3. VED BEKYMRING FOR BARNS SPRÅUTVIKLING

Observasjon, kartlegging og foreldresamarbeid

- Når foreldre eller barnehageansatte er bekymret for barns språkutvikling, skal barna få observert språkutviklingen sin ved hjelp av observasjonsskjemaet TRAS (Tidlig Registrering av Språkutvikling). Pedagogisk leder er ansvarlig for at barn observeres, sammenfatte observasjonene og sette i verk tiltak ved behov. Observasjonsskjemaet skal brukes sammen med håndboken. Skjemaene overføres til skolen ved skolestart, dersom foreldrene samtykker til dette. Barn som strever med språktilegnelsen bør få delta i tiltaket Språkvekst (systematisk tiltak for styrking av barns ordforråd og fortelleferdigheter).

Barnets hørsel bør alltid undersøkes ved bekymring for forsinket språkutvikling.

Ved bekymring:

1. Samtale med barnets foreldre ved å bruke skjema for utviklingssamtale. Fokuser på området språk. Samtale om viktige tiltak foreldrene kan sette i gang hjemme, samt hva barnehagen skal gjennomføre av systematiske tiltak. Informer foreldrene om tiltaket Språkvekst. Velg ut noen tiltak foreldrene skal ha spesielt fokus på hjemme.

2. Gjennomfør tiltaket Språkvekst. Vurder effekten av tiltakene etter en tid sammen med foreldrene. Dersom det ikke er ønsket effekt av tiltakene, bør barnets språkferdigheter kartlegges. Valg av kartleggingsmateriell må ta utgangspunkt i barnets alder og språknivå. Aktuelt kartleggingsverktøy kan være:
    - Ord som gror (Lørenskog PPK) (for aldersgruppen 3-6 år)
    - Nya Sit (for aldersgruppen 3 år eller eldre)
    - Begrepsforståelse (Løge og Lunde) (kan benyttes siste år i barnehagen)
    - Språk 5-6 (for aldersgruppen 5-6 år)

I tillegg vil bruk av kvalitative språkbeskrivelser gi nyttig informasjon om barnets språkutvikling.

Bruk informasjonen fra observasjon og kartlegging til å velge ut nye systematiske språktiltak for barnet.

3. Vurder effekten av tiltakene. Dersom det ikke er ønsket effekt, bør det drøftes med PPA om barnet skal henvises PPA for videre utredning. Gjennomfør en ny samtale med foreldrene.

Dersom man vurderer at barnet har omfattende vansker med språk, bør barnet drøftes med PPA og henvises uten å ha gjennomført Språkvekst.

2. SKOLE

Skolen skal legge til rette for og støtte elevenes utvikling av de grunnleggende ferdighetene gjennom hele opplæringsløpet. Dette arbeidet ivaretas av lærere i alle fag (Kunnskapsløftet 2020). Alle skoler har plikt til å gi intensiv opplæring til elever på 1.- 4. trinn som strever med utvikling av lese- og skriveferdigheter og som står i fare for å bli hengende etter i utviklingen (opplæringsloven § 11-3). Det er viktig å fange opp barn som viser tidlige tegn på lesevansker, slik at de kan følges opp med systematisk og tilpasset støtte.

Alle kommunale grunnskoler skal ha en lokal leseplan. Den lokale leseplanen skal bidra til lokalt utviklingsarbeid med skolens lese- og skriveopplæring, og være førende for lærerens undervisning. Den lokale leseplanen bør beskrive hvordan det arbeides med utviklingen av lese- og skriveferdigheter og lesestrategier på ulike trinn og i de ulike fagene. Alle lærere skal være leselærere! Videre bør planen beskrive hvordan det arbeides med stimulering av leseglede. Planen skal være et levende dokument som revideres jevnlig, i takt med erfaringer, ny kunnskap og opplevelse av behov for endring av undervisningspraksis.

2.1. OBLIGATORISKE KARTLEGGINGSRUTINER OG TILTAK

Fange opp og følge opp

Alle elever på 2.- 5. trinn skal en gang i året få vurdert sine leseferdigheter ved bruk av kartleggingsverktøyet Oral Reading Fluency, som er gratis tilgjengelig på nettsidene til Institutt for spesialpedagogikk (lenke: ORF-testen - Institutt for spesialpedagogikk). Det settes inn tiltak for elever med behov for støtte. Det er skoleledelsens ansvar å påse at kartleggingen gjennomføres på aktuelle trinn.

TRINN 1

Støtteopplæring i lesing og skriving på trinn 1. Det er forventet at skolen setter inn ekstra støtte for elever på 1. trinn som tidlig får vansker med å følge med i lese- og skriveopplæringen. Det bør settes av to til tre timer à 60 minutter ukentlig med pedagog til dette arbeidet.

Skolene må lage egne rutiner for oppfølging av TRAS-skjemaene som mottas fra barnehagene eller annen informasjon om barnas språkferdigheter.

TRINN 2

Kartlegging: Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøve i lesing for trinn 1.
Kartleggingsprøven gjennomføres innen 15. september høsten på 2. trinn. Prøven er obligatorisk i Lillestrømskolen.
Oral Reading Fluency gjennomføres på våren.

Intensive lesekurs etter helhetslesingsmetoden gjennomføres på 2. eller 3. trinn. Skolene velger hvilket trinn det er mest hensiktsmessig at lesekurset skal ligge på, basert på kunnskap om egen elevgruppe. Skoler som velger å gjennomføre kurset på 2. trinn kan bruke elevenes resultater på Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøve for trinn 1 som utgangspunkt for utvelgelsen.

Kursets omfang er 6 timer (à 60 minutter) i uken, og det går over 10 + 5 uker. Det

skal ikke være mer enn fire elever med på hvert kurs. (Se vedlegg). Dette gjelder uavhengig av om kurset gjennomføres på 2. eller 3. trinn.

Relevant oppfølging i klassen etter lesekurset for å opprettholde ferdigheter og strategier som er lært gjennom kurset.

Støtteopplæring i lesing og skriving på trinn 2/3. Det er forventet at skolen setter av timer til ekstra støtte i lese- og skriveopplæringen på trinnet hvor man ikke har intensivt lesekurs, for tidlig oppfølging av elever som strever med utvikling av lese- og skriveferdigheter.

TRINN 3

Kartlegging: Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøve i lesing for trinn 3 (høst)
Oral Reading Fluency (vår)

«Rett bok til rett barn»
For 3. og 4. trinn anbefales skolene å gjennomføre tiltaket Rett bok til rett barn (se vedlegg 5). Tiltaket Rett bok til rett barn har som hovedmål å utvikle funksjonelle lesere gjennom å gjøre elevene bevisste egne leseinteresser, gi den enkelte elev gode leseopplevelser og bidra til utviklingen av kultur for lesing på skolen. Som en del av dette er målsetninger at:

- Elevene skal bli bevisste egne leseinteresser og lesenivå, slik at de kan velge bøker som passer for dem.
- Eleven skal velge bøker fra biblioteket ut fra egne interesser og leseferdigheter
- Elevene skal få oppleve at lesing er interessant, spennende, lærerikt og følelsesmessig engasjerende.
- Lærerne får økt kunnskap om veiledning og metoder for å bidra til at elevene velger rett bok.

TRINN 4

Kartlegging: Oral Reading Fluency (vår)

Støtteopplæring i lesing og skriving på trinn 4. Det er forventet at skolen setter av timer til ekstra støtte i lese- og skriveopplæringen på 4. trinn for tidlig oppfølging av elever som strever med utvikling av lese- og skriveferdigheter.

TRINN 5

Kartlegging: Nasjonal prøve i lesing (høst). Oral Reading Fluency (vår)

TRINN 8 OG 9

Kartlegging: Nasjonale prøver i lesing

Registrering av kartleggingsresultater

Resultatene fra de obligatoriske kartleggingsprøvene i skolen skal registreres og lagres i programmet Conexus Engage.

2.2. UTVIKLINGSMÅL OG TILTAK PÅ ULIKE TRINN

Mange faktorer bidrar i utviklingen av leseferdigheter. I det følgende presenteres en skjematisk framstilling av utviklingsmål innen språklig bevissthet, ordforråd, lesing og skriving på ulike trinn, samt obligatoriske tiltak. Noen tiltak går igjen på mange trinn, og betydningen av disse presenteres først.

Arbeid med språk og ordforråd

Ordforståelse er avgjørende for å utvikle god leseforståelse. Det er viktig at elevene tilegner seg et akademisk ordforråd. Med akademisk ordforråd menes ord som ikke er så vanlige i det muntlige språket (eks. variere, struktur, reflektere og drøfte), men som elevene typisk vil møte i tekst. I tillegg må elevene lære fagspesifikke ord. Systematiske pedagogiske tiltak har positiv innvirkning på elevenes ordkunnskap, ved at elevene lærer flere ord og får en dypere forståelse av ordene de allerede kan. Hver uke skal det plukkes ut ord og begreper fra alle fag. Alle faglærere bør være involvert i dette arbeidet. Det bør utvikles rutiner for at faglærerne bruker de aktuelle ordene aktivt under innlæringsuken. Mange repetisjoner av ordet i ulike sammenhenger er viktig for å fremme forståelsen av ordets innhold. Forskning (Frost bl.a) viser at elever har kapasitet til å lære mange nye ord om dagen og at det bør være minst 10 – 12 ord man arbeider med forståelsen av hver uke på alle klassetrinn. Disse ordene må ikke forveksles med ord som elevene skal øve på primært for å lære å skrive dem riktig – dvs. såkalte øveord/diktatord.

Tilpasset lesetekst

På alle trinn er det satt opp en minimumstid i uka for lesing av tilpasset tekst. Målet med dette er at elevene skal få mulighet til å automatisere lesingen på det nivået de befinner seg. Mengdetrening på rett lesenivå er nødvendig for å fremme automatisering. For at en tekst skal være på elevens automatiseringsnivå, skal eleven kunne lese minst 90 prosent av ordene umiddelbart/uten nøling.

Foreldresamarbeid

På alle trinn skal det på minst ett foreldremøte gis informasjon om skolens lese- og skriveopplæring, og om hvordan foreldrene best kan følge opp denne. Dette temaet følges opp i individuelle utviklingssamtaler.

Skolebibliotek

Skolebibliotekene skal brukes aktivt for å stimulere leseglede og lesekompetanse hos elevene, gjennom å bidra til å gi elevene gode leseopplevelser og formidle litteratur tilpasset ulike avkodingsnivå. Skolebibliotekene bør ha et rikholdig utvalg også av lettlestbøker med varierte tema. Det bør være markert hvilken vanskegrad det er på bøkene med tanke på avkoding. (Nivåinndelingen i Damms leseunivers kan være hjelp i dette arbeidet). I tillegg bør arbeides for å bevisstgjøre elevene på hvordan de finner bøker på sitt lesenivå (eksempelvis ved bruk av femfinger-regelen). Et godt faglig samarbeid mellom skolebibliotekar, leseveileder og lærerne på de forskjellige trinnene synes å ha god effekt på leseopplæringen. Skolebibliotekaren har en viktig rolle i å anbefale bøker til lesesvake elever, stimulere bruk av lydbøker,og anbefale bøker til høytlesing i klasserommet. Skolebibliotekaren bør være en pådriver for en pedagogisk bruk av skolebiblioteket. Skolebibliotekene bør brukes systematisk (fast tid og hyppighet), og det bør være en ramme rundt bruken. Kommunen har en egen rutine med beskrivelse av retningslinjer for skolebiblioteket.

Oversikt over utviklingsmål og tiltak på ulike trinn

TRINN 1	Utviklingsmål	Obligatoriske tiltak	Tid / ansvarlig
Språklig bevissthet	Elevene skal kunne: - finne ord som rimer. - lage rim. - klappe stavelser. - lytte ut første og siste lyd i ord. - lytte ut lydene i korte lydrette ord. - vite forskjellen på korte og lange ord. - vite hva ord og setninger er.	Foreldremøte om lese- og skriveopplæringen	Kontaktlærer
Lesing	**Bokstavkunnskap og koding** Elevene skal kunne: - gjenkjenne bokstavenes lyd, form og navn. - lydere og trekke sammen lydene til ord. - avkode enkel tekst. - vokalene og konsonantene. **Leseforståelse** Elevene skal kunne: - gjengi mening i en enkel tekst. - svare muntlig på spørsmål fra teksten.	Bli lest for /medlesing/ lesing av tilpasset tekst: 15 min /dag på skolen og 15 min/dag hjemme.	Hele året/ kontaktlærer
Ordforråd	Elevene skal kunne: - spørre hva ukjente ord betyr. - sortere ord under ulike overbegreper. - beskrive sanseinntrykk språklig.	Arbeide med minimum 10 ord/begreper i uka	
Skriving	**Rettskriving** Elevene skal kunne: - skrive bokstavene som uttrykk for lyder i talespråket. - skrive ord med riktig forlyd. - skrive lydrette en – og tostavelsesord. **Tekstskaping** Elevene skal kunne: - oppleve at det som sies, også kan skrives. - skrive eget navn og noen vanlige ikke-lydrette ord.		
Observasjon/ kartlegging	Fortløpende observasjon av elevenes leseutvikling.		Hele året/ kontaktlærer

TRINN 2	Utviklingsmål	Obligatoriske tiltak	Tid / ansvarlig
Språklig bevissthet	Elevene skal kunne: - dele ord i stavelser. - forklare hva et sammensatt ord er.	Foreldremøte om lese- og skriveopplæringen.	Kontaktlærer
Lesing	**Bokstavkunnskap og koding** Elevene skal kunne: - alfabetet. - mestre bruk av fonologisk lesestrategi. - anvende stavelseslesing ved lesingav lengre ord. **Leseforståelse** Elevene skal kunne: - stille spørsmål fra teksten. - gjenskape/gjenfortelle teksten.	Trinn 2 eller 3: Intensivt lesekurs etter helhetslesings-metoden 6 t/u i 10 + 5 uker. Lesing av tilpasset tekst: 15 min /dag på skolen og 15 min/dag hjemme. «Hva gjemmer boka?»	Kurslærer Kontaktlærer Den kulturelle skolesekken
Ordforråd	Elevene skal kunne: - ta i bruk strategier for å lære nye ord/begreper. - bruke nye ord /begreper i muntlige aktiviteter.	Arbeide med minimum 10 ord/begreper i uka.	
Skriving	**Rettskriving** Elevene skal kunne: - skrive på en måte som andre kan lese. - skrive lydrette ord uten konsonantforbindelser riktig. - skrive flere høy-frekvente ikke-lydrette ord riktig. **Tekstskaping** Elevene skal kunne: - delta aktivt i felles tekstskaping i gruppa. - skrive enkle egne tekster.		
Observasjon/ kartlegging	Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøve for 1. trinn. Vurdering av leseferdighet med kartleggingsverktøyet Oral Reading Fluency Fortløpende observasjon av elevenes leseferdighet.	Obligatorisk i Lillestrøm	Innen 15. september Våren/Kon-taktlærer Hele året/ kontaktlærer

TRINN 3	Utviklingsmål	Obligatoriske tiltak	Tid / ansvarlig
Språklig bevissthet	Elevene skal kunne: - høre forskjell på lang og kort vokal. - kjenne til at ord kan deles inn i ordklasser (substantiv, verb og adjektiv) - skille mellom hovedmorfem og endelser. - gjenkjenne og bruke fortellende, spørrende og nektende helsetninger.	Foreldremøte om lese- og skrive-opplæringen.	Kontaktlærer
Lesing	**Bokstavkunnskap og koding** Elevene skal kunne: - gjenkjenne diftonger og andre sammensatte grafemer. - bruke sine kunnskaper om morfemer i lesing. - gjenkjenne mange høyfrekvente ikke-lydrette småord. **Leseforståelse** Elevene skal kunne: - stille spørsmål fra teksten. - gjenskape/gjenfortelle teksten.	Trinn 2 eller 3: Intensivt lesekurs etter helhetslesings-metoden6 t/u i 10 + 5 uker. Lesing av tilpasset tekst: 20 min /dag på skolen og 15 min/dag hjemme. Forfatterbesøk	Kurslærer Kontaktlærer Den kulturelle skolesekken
Ordforråd	Elevene skal kunne: - ta i bruk nye strategier for å lære nye ord/begreper. - bruke nye ord/begreper i muntlig aktivitet.	Minimum 10 ord/begreper i uka.	
Skriving	**Rettskriving/formell skriving** Elevene skal kunne: - gjenkjenne og bruke punktum, utropstegn og spørretegn. - ha utviklet en automatisert fonologisk skrivestrategi. - bruke stavelsesstrategi i egen skriving. - skrive mange høyfrekvente ikke-lydrette småord riktig. **Tekstskaping** Elevene skal kunne: - skrive egne tekster i ulike sjangre – f. eks. eventyr og dikt.		
Observasjon/ kartlegging	Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøve i lesing Fortløpende observasjon av elevenes leseferdighet. Vurdering av leseferdighet med Oral Reading Fluency	Obligatorisk på nasjonalt nivå.	Høsten/ kontaktlærer Hele året Våren/ kontaktlærer

TRINN 4	Utviklingsmål	Obligatoriske tiltak	Tid / ansvarlig
Språklig bevissthet	Elevene skal kunne: - kjenne de ulike ordklassene og funksjonene deres. - skille mellom forstavelse, hovedmorfem(er) og endelse. - vite at skrivemåten til et morfem er stabil selv om lydene endres.	Foreldremøte om lese- og skriveopp-læringen.	Kontaktlærer
Lesing	**Bokstavkunnskap og koding** Elevene skal kunne: - gjenkjenne og benevne diftonger og andre sammensatte grafemer raskt og uten å nøle. - anvende kunnskapen om morfemer i lesing. - tilpasse lesestrategi etter behov. - oppsummere hovedinnholdet i tekster de leser. **Leseforståelse** Elevene skal kunne: - ta i bruk sin forforståelse i møtet med ny tekst. - overvåke sin egen forståelse under lesing. - ta i bruk lesestrategier i fagtekster.	Lesing av tilpasset tekst: 20 min /dag på skolen og 15 min/dag hjemme. Bokprat Fokus på lesing av fagtekster.	Kontaktlærer Kommunens skolebiblio-teksrådgiver
Ordforråd	Elevene skal kunne: - ta i bruk nye strategier for å lære nye ord/begreper. - bruke nye ord/begreper i muntlig aktivitet.	Minimum 10 ord/begreper i uka.	Kontaktlærer
Skriving	**Rettskriving/formell skriving** Elevene skal kunne: - anvende kunnskapen om morfemer i skriving. - skrive de fleste lydrette og mange ikke-lydrette ord riktig. - anvende kunnskapen om lang og kort vokal ift. dobbelt konsonant i egne tekster - anvende stor bokstav, punktum, utropstegn og spørretegn i egne tekster. **Tekstskaping** Elevene skal kunne: - skrive fortellinger med begynnelse, utvikling og slutt. - gi tilbakemelding på andres tekster ved modellering.		
Observasjon/ kartlegging	Vurdering av leseferdighet med Oral Reading Fluency Fortløpende observasjon av elevenes leseferdighet.	Obligatorisk i Lillestrøm	Våren/ kontaktlærer Hele året/ kontaktlærer

TRINN 5	Utviklingsmål	Obligatoriske tiltak	Tid / ansvarlig
Språklig bevissthet	Elevene skal kunne: - variere ordvalget sitt ved hjelp av synonymer	Foreldremøte om lese- og skriveopp-læringen.	Kontaktlærer
Lesing	**Bokstavkunnskap og koding** Elevene skal kunne: - bruke en rask og sikker ortografisk avkodingsstrategi. **Leseforståelse** Elevene skal kunne: - rutiner for å aktivisere, overvåke og justere egen forforståelse og leseforståelse ved lesing av tekst. - lage spørsmål til tekster de leser - oppsummere hovedinnholdet i tekster de leser.	Lesing av tilpasset tekst: Minimum 60 min /uke på skolen og 20 min/dag hjemme.	Kontaktlærer
Ordforråd	Elevene skal kunne: - ta i bruk nye strategier for å lære nye ord/begreper. - bruke nye ord i muntlige og skriftlige aktiviteter/arbeider.	Minimum 10 ord/begreper i uka.	Kontaktlærer /faglærere
Skriving	**Rettskriving/formell skriving** Elevene skal kunne: - formulere egne regler for skriving av ikke-lydrette ord. - bruke komma ved oppramsing. **Tekstskaping** Elevene skal kunne: - gi begrunnet respons på andres tekster. - skrive enkle fagtekster. -		
Observasjon/ kartlegging	Nasjonal prøve i lesing Vurdering av leseferdighet med Oral Reading Fluency Fortløpende observasjon av elevenes leseferdighet.	Obligatorisk på nasjonalt nivå. Obligatorisk i Lillestrøm	September/ kontaktlærer Våren/ kontaktlærer Hele året/ kontaktlærer

TRINN 6	Utviklingsmål	Obligatoriske tiltak	Tid / ansvarlig
Språklig bevissthet:	Elevene skal kunne: - betydningen av funksjonene til hel- og leddsetninger. - forskjellen på ulike teksttyper (skjønnlitteratur og sakprosa/fagtekster). - kjenne ulike muntlige sjangre.	Foreldremøte om lese- og skriveopp-læringen.	Kontaktlærer
Lesing	**Bokstavkunnskap og koding** Elevene skal kunne: - konsolidere og videreutvikle ortografisk avkodingsstrategi. **Leseforståelse** Elevene skal kunne: - lage spørsmål til egne tekster. - oppsummere hovedinnholdet i egne tekster. - utvikle ferdigheter i å "lese mellom linjene".	Lesing av tilpasset tekst: Minimum 60 min /uke på skolen og 20 min/dag hjemme. Forfatter-besøk	Kontaktlærer Den kulturelle skolesekken
Ordforråd	Elevene skal kunne: - ta i bruk nye strategier for å lære nye ord/begreper. - bruke nye ord i muntlige og skriftlige aktiviteter/arbeider.	Minimum 10 ord/begreper i uka.	Kontaktlærer/ faglærere
Skriving	**Rettskriving/formell skriving** Elevene skal kunne: - bruke egne og formelle rettskrivingsregler i arbeid med egne tekster. - bruke noen kommaregler i egne tekster. **Tekstskaping** Elevene skal kunne: - bruke leddsetninger i egne tekster.		
Observasjon/ kartlegging	Fortløpende observasjon av elevenes leseutvikling.		Hele året/ kontaktlærer

TRINN 7	Utviklingsmål	Obligatoriske tiltak	Tid / ansvarlig
Språklig bevissthet	Elevene skal kunne: - vite at det finnes ulike skriftlige sjangre. - kjenne prinsippet om etymologisk regulering. (Se hovedområdet skriving.)	Foreldremøte om lese- og skriveopp-læringen.	Kontaktlærer
Lesing	**Bokstavkunnskap og koding** Elevene skal kunne: - ha konsolidert ortografisk avkodingsstrategi. - Veksler mellom fonologisk og ortografisk lesestrategi på en fleksibel måte. **Leseforståelse** Elevene skal kunne: - noen rutiner for å aktivisere, overvåke og justere egen forforståelse og leseforståelse ved lesing av tekst. - ta stilling til teksttype og leseformål før lesing. - ha videreutviklet ferdighetene i å ”lese mellomlinjene”.	Lesing av tilpasset tekst: Minimum 60 min /uke på skolen og 20 min/dag hjemme.	Kontaktlærer
Ordforråd	Elevene skal kunne: - ta i bruk nye strategier for å lære nye ord/begreper. - bruke nye ord i muntlige og skriftlige aktiviteter/arbeider.	Minimum 10 ord/begreper i uka.	Kontaktlærer/ faglærere
Skriving	**Rettskriving/formell skriving** Elevene skal kunne: - skrive noen etymologisk regulerte ord riktig (eks. pizza, diesel). - anvende formelle rettskrivingsregler i egne tekster. - bruke komma i egne tekster. **Tekstskaping** Elevene skal kunne: - vurdere egne tekster med hensyn til formål og form.		
Observasjon/ kartlegging	Fortløpende observasjon av elevenes leseutvikling.		Hele året/ kontaktlærer

8. – 10. TRINN	Utviklingsmål	Obligatoriske tiltak	Tid / ansvarlig
Språklig bevissthet	Elevene skal kunne: - kjenne igjen ulike skriftlige sjangre etter kriterier for hver av sjangrene.	Foreldremøte om lese- og skriveopp-læringen.	Kontaktlærer
Lesing	**Leseforståelse** Elevene skal kunne: - formulere leseformål. - tilpasse lesingen sin etter teksttype og leseformål - skille mellom vesentlig og uvesentlig informasjon. - organisere tekstens innhold på en måte som er hensiktsmessig for læring.. - reflektere over anvendte lesestrategier.	1 t/u lesetime – høytlesing/ stillelesing Lesing hjemme: 90 min/uke. Trinn 9: Forfatter-besøk	Ansvarlig avtales på den enkelte skole. Den kulturelle skolesekken
Ordforråd	Elevene skal kunne: - ta i bruk nye strategier for å lære nye ord/begreper. - bruke nye ord i muntlige og skriftlige aktiviteter/arbeider.	Minimum10 ord/begreper i uka.	Kontaktlærer/ faglærere
Skriving	**Rettskriving/formell skriving** Elevene skal kunne: - anvende formelle rettskrivingsregler i egen tekstskaping. - anvende formelle tegnsettingsregler i egen tekstskaping. **Tekstskaping** Elevene skal kunne: - tilpasse språk og innhold etter sjangerdefinisjonene.		
Observasjon/ kartlegging	**8. trinn**: Nasjonal prøve i lesing **9. trinn:** Nasjonal prøve i lesing	Obligatorisk på nasjonalt nivå Obligatorisk på nasjonalt nivå	September September

3. SPRÅK- OG LESEVEILEDER

Alle kommunale skoler skal ha en språk- og leseveileder. Språk- og leseveilederen skal fungere som veileder, inspirator og koordinator i skolens arbeid med å utvikle elevenes språkkompetanse og lese- og skrivekompetanse. Språkløyper kan være en nyttig ressurs i skolens utviklingsarbeid på disse områdene. I beskrivelsene av arbeidsoppgavene til språk- og leseveileder under er ordet medvirke bevisst brukt fordi språk- og leseveilederen skal virke under skolelederens ansvar.

1. **Språk- og leseveilederen skal medvirke til å utforme, iverksette og kvalitetssikre skolens plan for lese- og skriveopplæringen.**

Dette innebærer at språk- og leseveilederen skal:

- delta i skolens pedagogiske styrkingsteam og møte i det kommunale nettverket for språk- og leseveiledere.
- delta i vurderingen av resultatene fra de obligatoriske kartleggingsprøvene på team- og klassenivå.
- delta på dialogmøter med skoleeier etter kartleggingene i lesing.

2. **Språk- og leseveilederen skal medvirke til å spre kunnskap om teori om stimulering av ord- og begrepsforståelse, og om opplæring i lesing og skriving.**

Dette innebærer at språk- og leseveilederen skal:

- gi tilpassede kurs eller veiledning etter behov for hele eller deler av personalgruppa.
- støtte lærer i å orientere om skolens lese- og skriveopplæring for foreldre.
- få mulighet til å holde seg oppdatert faglig via tilgang til ny litteratur og kursdeltakelse.
- motivere andre lærere ved skolen til å utvikle seg faglig ved å informere om ny litteratur og aktuelle kurstilbud.
- medvirke til at det er en systematikk i skolens arbeid med ord- og begrepsstimulering.

3. **Språk- og leseveilederen skal tilrettelegge for kortvarige og intensive tiltak og kurs i lesing/skriving.**

Dette innebærer:

- modellere gode undervisningsopplegg for utvikling av ordforståelse, avkoding og rettskriving på ulike trinn.
- kvalitetssikre kurs i lesing/skriving som avholdes innenfor rammen av tilpasset opplæring ved å delta i planlegging og evaluering av kursene.

4. **Språk- og leseveilederen skal medvirke til at alle elever får mulighet til å delta aktivt i alle fag som krever leseferdighet**.

Dette innebærer å:

- medvirke til at alle lærere blir bevisste om at de er språk- og leselærere.
- veilede faglærere i ulike fag om egnede lesestrategier og metoder for å utvide ordforrådet hos elevene.
- holde seg orientert om programvare som kan brukes i lese- og skriveopplæringen og veilede aktuelle lærere om bruk av programvaren.

5. **Språk- og leseveilederen skal inspirere til å utvikle en levende lesekultur ved skolen.**

Dette innebærer:

- å planlegge og evaluere ulike former for språkstimulerende og skriftspråkstimulerende miljøer, lesekampanjer og lignende i samarbeid med skolebibliotekaren og aktuelle lærere.

4. OPPFØLGING AV ELEVER MED BEHOV FOR STYRKING AV ORD- OG BEGREPFORSTÅELSEN

4.1. SCREENING

Alle elever får kartlagt sine leseferdigheter på småtrinnet med Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøver for 1. og 3. trinn. Skolen bør følge utviklingen til elever som kommer under kritisk grense på delprøvene å lese er å forstå, og vurdere behovet for individuell kartlegging og/eller tiltak.

4.2. INDIVIDUELL KARTLEGGING

4.2.1 Behov for særskilt språkopplæring

Elever med mulig behov for særskilt språkopplæring kartlegges tidlig på skoleåret, og vedtak etter § 3-6 fattes ved behov. Skolen følger retningslinjene i kommunens rutine for særskilt språkopplæring.

4.2.2 Rutiner for kartlegging og tiltak innen tilpasset opplæring

1. Ved bekymring for elevers språkferdigheter gjennomføres en screeningtest, som:
   - Begrepsforståelse (primært for 1. trinns elever)
   - Språk 6 -16

Ved bekymringsfulle resultater, går skolen videre med pkt. 2 – 3. Hensikten med å kartlegge elevens språkferdigheter nærmere, er å finne et grunnlag for å kunne gi elevene en best mulig tilpasset opplæring.

2. Tiltak iverksettes innenfor rammen av tilpasset opplæring. Resultatene fra kartleggingen og tiltak presenteres og drøftes med foresatte.

3. Elevens utvikling vurderes på nytt etter en avtalt periode med utprøving av tiltak. Det vurderes også om eleven i denne perioden har vist større framgang enn tidligere, om det er grunn til å forvente at denne framgangen vil fortsette ved hjelp av de tiltakene som er, eller om eleven bør drøftes med PPA med tanke på videre utredning.

4.2.3 Rutine ved henvisning til PPA for utredning av språkvansker

Hvis en elev har vist liten framgang etter den avtalte perioden med særskilt tilrettelegging, bør det i tverrfaglige møter vurderes om eleven bør henvises PPA for utredning. Det forutsettes da at punktene over er gjennomført.

Med henvisningen til PPA skal følgende vedlegges eller være tilgjengelig i Conexus Engage:

1. Pedagogisk rapport med beskrivelse av elevens språklige ferdigheter (ordforråd, setningsoppbygging, fortelleferdigheter), hvilke tiltak som har vært gjennomført og elevens respons på tiltakene.
2. Obligatoriske kartleggingsresultater (Conexus Engage)
3. Resultater fra Språk 6-16

4. Spørreskjemaet «20 spørsmål om språkferdigheter», utfylt av foreldre og kontaktlærer
5. Resultater fra eventuell annen individuell kartlegging som er foretatt. (Skal sendes via P360 eller være tilgjengelige i Conexus Engage.)
6. Dokumentasjon på at syn og hørsel er sjekket og undersøkelsens resultat.

4.2.4 Utredning hos PPA

- Foreldrene innkalles til en samtale om elevens utvikling.
- Samtale med eleven om egen situasjon og opplevelse av opplæringstilbudet.
- Gjennomføring av aktuell kartlegging.
- PPA utarbeider en sakkyndig vurdering og vurderer behovet for individuelt tilrettelagt opplæring.
- PPA har tilbakemeldingsmøte med foreldre og skole, hvor sakkyndig vurdering gjennomgås og aktuelle tiltak for eleven presenteres. Avtale om hvem som gir eleven tilbakemelding på utredningen og innholdet i tilbakemeldingen.

5. OPPFØLGING AV ELEVER MED LESE- OG SKRIVEVANSKER / DYSLEKSI

5.1. SCREENING

Alle elever får kartlagt sine leseferdigheter høsten på 2. og 3. trinn med Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøver. Resultatene av kartleggingsprøvene kan plasseres i eller utenfor oppfølgingsområdet. Elever som har fått følgende resultater på kartleggingsprøvene skal følges opp videre individuelt:

Kartleggingsprøven på trinn 2

Elever som har resultat under kritisk grense på delprøven Ordlesing, og som har utfordringer med staving, skal følges opp med tiltak, som for eksempel intensivt lesekurs etter helhetslesingsmetoden.

Kartleggingsprøven på trinn 3

Elever som har resultater under kritisk grense på begge disse oppgavene, skal testes videre individuelt

- Ordlesing
- Staving

Trinn 2-5

Elever som har resultat på rødt nivå (under 20. persentilen) på Oral Reading Fluency, skal testes videre individuelt. Skolene må vurdere behovet for individuell kartlegging for elever som har resultater nær bekymringsområdet.

5.2. INDIVIDUELL KARTLEGGING

Skolen må fortløpende gjennom hele skoleåret observere elevenes leseferdighet, og iverksette kartlegging og tiltak for elever med behov for tilpasset støtte. For eldre elever bør spesielt den skriftlige utviklingen vurderes.

Det bør gjennomføres både normerte kartlegginger og dynamiske kartlegginger. Ved en dynamisk kartlegging forsøker man å avklare med hvilke strategier eleven løser oppgavene og hva som må tilføres av støtte og hjelp for at oppgaver som i utgangspunktet er for vanskelige, likevel kan løses.

De forskjellige kartleggingsprøvene belyser ulike sider ved elevens leseferdighet. I valg av kartlegging må man vurdere hva man ønsker informasjon om gjennom kartleggingen.

5.2.1 Rutiner for kartlegging for tilpasset opplæring

1. Eleven gjennomgår en screeningtest – enten individuelt eller i klassen.

2. Skolen velger selv hvilket testopplegg den vil bruke for å få et best mulig utgangspunkt for å utarbeide et opplegg for tilpasset opplæring for eleven.

Forslag til kartleggings- og testmateriell:

Arbeidsprøven	Ordkjedetesten	S-40 (setningsleseprøve)
STAS/STAS junior	LOGOS	Språk 6 – 16
Lesesenterets staveprøve		Oral Reading Fluency

Det kan være aktuelt å utarbeide en ”pakkeløsning” med utvalgte oppgaver fra forskjellige kartlegginger. Noen av oppgavene må være skriftlige.

3. Resultatene fra testingene presenteres i en testrapport som også legges fram for foresatte. Det blir satt i gang særskilt tilrettelegging innenfor rammen av tilpasset opplæring. Denne opplæringen skal bygge på resultatene om elevens sterke og svake sider innenfor lesing/skriving, og følge forslagene til tiltak som presenteres i rapporten.

4. Elevens utvikling vurderes på nytt etter en avtalt periode med særskilt tilrettelegging. Det vurderes også om eleven i denne perioden har vist større framgang enn tidligere, om det er grunn til å forvente at denne framgangen vil fortsette ved hjelp av de tiltakene som er, eller om eleven bør drøftes med PPA med tanke på videre utredning.

5.2.2 Rutiner ved henvisning til PPA for utredning av lese- og skrivevansker

Hvis en elev har vist liten framgang etter den avtalte perioden med tiltaksutprøving, bør skolen drøfte med PPA om eleven bør henvises til PPA. Det forutsettes da at punktene i 5.2.1 er gjennomført. I tillegg anbefales det at elevens syn og samsyn er undersøkt hos optiker.

Med henvisningen til PPA skal følgende vedlegges:

1. Pedagogisk rapport om det aktuelle funksjonsnivået til eleven i lesing/skriving, hvilke tiltak som har vært gjennomført og elevens respons på disse tiltakene.
2. Dokumentasjon fra syn- og samsynsundersøkelse hos optiker (dersom dette er gjennomført).
3. Dokumentasjon på at hørsel er sjekket og undersøkelsens resultat.
4. Obligatoriske kartleggingsresultater (Conexus Engage)
5. Skoler som har kompetanse til å gjennomføre Logos skal legge ved profil, standardrapport og kopi av diktaten etter testing med Logos. Det må gjennomføres en fullstendig Logos. Skoler som ikke har Logos-sertifiserte pedagoger, må legge ved kopi av annen lese- og skrivekartlegging som er gjennomført.
6. Kopi av en side egenprodusert, håndskrevet tekst (friskriving). Hvis en datatekst gir nyttig tilleggsinformasjon, vedlegges også en slik.
7. Egenprodusert tekst i engelsk (friskriving) legges ved henvisning av elever fra trinn 5 og over. Husk å beskrive elevens engelskferdigheter i pedagogisk rapport. Dette gjelder også yngre elever.
8. Resultater fra eventuell annen individuell kartlegging som er foretatt.

5.2.3 Utredning hos PPA

- Foreldrene innkalles til en samtale om elevens språk-, lese- og skriveutvikling. På samme møte informeres også om kommunens tiltaksplan for elever med dysleksi.
- Eleven leser en tilpasset lesetekst slik at utreder får et oppdatert inntrykk av elevens leseferdighet.
- Elever fra trinn 5 og oppover leser også en engelsk tekst.
- Ved behov kartlegges elevens læreforutsetninger.
- PPA utarbeider en sakkyndig vurdering som beskriver resultatet av utredningen, og elevens behov for oppfølging.

5.2.4 Etter utredning hos PPA

- For elever med dysleksi utarbeider skolen en individuelt tilpasset Plan for elever med dysleksi.
- Skolen avholder et møte med foreldrene hvor den individuelt tilpassede Plan for elever med dysleksi blir presentert og gjennomgått.
- Skolen hjelper foreldre og elev å søke om kompenserende hjelpemidler, og gir foreldre og elev opplæring i bruken av disse.
- Skolen sørger for at elevens Plan for elever med dysleksi leses av alle lærere som har opplæring med eleven. Planen oppdateres årlig.

  Vedrørende lese- og skrivestøttende program: Det anbefales å velge Feide-innlogging for eleven der det er mulig (eks. på Lingdys Pluss). Før overgang til videregående skole må elevens bruker bli koblet opp mot elevens private e-postadresse.

5.3. PLAN FOR ELEVER MED DYSLEKSI

Dysleksi er en lærevanske som først og fremst påvirker evnene til å lese korrekt og med flyt og til å stave. Karakteristiske kjennetegn på dysleksi er vansker med fonologisk bevissthet, språklig minne og språklig prosesseringshastighet. Dysleksi forekommer på alle evnenivåer. Dysleksi bør ses som en vanske på et kontinuum, og ikke som en avgrenset kategori som det eksisterer klare avgrensingspunkter for. Personer med dysleksi kan også ha vansker med visse deler av språket, motorisk koordinasjon, hoderegning, konsentrasjon og organisering. Disse vanskene er imidlertid ikke i seg selv markører for dysleksi. Man kan få en god indikasjon på hvor alvorlig og varig personens dyslektiske vansker er, ved å observere hvordan personen responderer på systematiske og godt strukturerte hjelpetiltak. (The Rose Report, 2009).

Behovet for tiltak vil variere med grad av vansker og alder. Hver skole utarbeider en lokal tiltaksplan for elever med dysleksi. Forslag til tiltak i en slik plan er skissert under. Skolene har også anledning til å legge til egne tiltak.

- Skolen gir opplæring i et tekstbehandlingsprogram med lese- og skrivestøtte *(som Lingdys Pluss).*

- Skolen tilbyr opplæring i og bruk av verktøyet Mindomo (tilgjengelig i Creaza).

- Touchopplæring *(for eksempel ved hjelp av programmet Ti fingre).*

- Pc/iPad brukes til skrivearbeider i alle fag.

- Tilbud om opplesning av oppgavetekster under matematikkprøver.

- Adgang til å besvare prøver i f. eks. samfunnsfag, KRLE og lignende fag muntlig.

- Ved behov lengre tid på prøver og tentamener.

- En time lengre tid ved eksamen på trinn 10.

- Tilpassede lekser.

- Tilbud om årlige intensive kurs i lesing/skriving. *(Må spesifiseres ift. trinn, innhold og lengde.)*

- Tilbud om intensive kurs i lesing/skriving i engelsk fra 5. trinn. *(Må spesifiseres ift. trinn, innhold og lengde.) For 5.-7. trinn gis det kurs med utgangspunkt i HELP-materiellet.*

- Hjelp med å finne tilpassede lesetekster for lesetrening (tekster på 90%-nivå.)

- Utprøving og opplæring i bruk av lærebøker på lydbok eller bruk av digitale bøker. *(Det bør prøves ut og vurderes ulike typer lydbøker og smartbøker.)*

- Informasjon om innmelding i Tibi – biblioteket for tilrettelagt litteratur (www.tibi.no).

- Tilgang til lydbøker, digitale lærebøker i (spesifiser fag), eller digitale tekster i opplesbart format.

- Ekstra oppfølging av lærer ved avskrift fra tavla eller nedtegning av muntlige beskjeder. Adgang til å avfotografere tavla ved hjelp av smarttelefon eller nettbrett.

- Fritak fra formell vurdering i norsk sidemål. *(Elever med dysleksi har etter §9 - 21 i forskrift til opplæringsloven rett til fritak fra vurdering med karakter i skriftlig sidemål. Dette er en avgjørelse som bør tas av elev, foreldre og skole i fellesskap, og i vurderingen må det legges vekt på både nåværende og videre utdanningsløp.)*

VEDLEGG

Vedlegg 1: Språkvekst 2-3 år

Vedlegg 2: Språkvekst 3-5 år

Vedlegg 3: Intensive lesekurs etter helhetslesingsmetoden på 2. eller 3. trinn

Vedlegg 4: Rutine for obligatoriske Help-kurs, fra og med skoleåret 2021-2022

Vedlegg 5: Rett bok til rett barn

Vedlegg 6: Skolebiblioteksstandard for Lillestrøm kommune

LITTERATUR

Aukrust, V.G. (2005): *Tidlig språkstimulering og livslang læring – en kunnskapsoversikt.* Rapport utarbeidet for Utdannings- og forskningsdepartementet.Pedagogisk forskningsinstitutt Universitetet i Oslo

Elsbakk, L. L. og Valle, A .M. (2000): *Språksprell. Metodiske språkleker for4 – 6-åringer.* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag ASA

Engen, L. og Helgevold, L. (2017): *Leselosboka.* Oslo: Cappelen Damm AS

Frost, J (red) (2009): *Språk- og leseveiledning – i teori og praksis*
Oslo: Cappelen akademisk forlag

Frost, J., Møller Sørensen, P., Bone, W. og Precht Dolva, K. (2005): Leselærerprosjektet i Skedsmo 2004 – 2005. Effekten av et lesemetodisk opplegg påårstrinn 3 for elever under kritisk grense. *Spesialpedagogikk.*nr. 9/05 *(*Forskningsutgave), 45 - 59

Hagtvet, B. E. (1988): *Skriftspråkutvikling gjennom lek*. Oslo: Universitetsforlaget

Hagtvet, B.E., Frost, J og Refsahl, V (2015): *Den intensive leseopplæringen. Dialogog mestring når lesingen har låst seg.* Oslo: Cappelen Damm

Hoel, Trude: *Samtalen som arbeidsform – med særlig fokus på lesestopp.*
https://sprakloyper.uis.no/sites/default/files/2021-06/3%20fagtekst%20Samtalen%20som%20arbeidsform.pdf

Høien, T. og Lundberg, I. (1992): *Dysleksi.* Oslo: Ad Notam Gyldendal

Høigård, A. (2013): *Barns språkutvikling muntlig og skriftlig.* Oslo: Universitetsforlaget

Klinkenberg, JE (2005): *Å bedre barns leseflyt. 27 varianter av repetert lesing.* Oslo:

Aschehoug

Kverndokken, K (2012): *101 måter å lese leseleksa på.* Oslo: Fagbokforlaget.

Lesesenteret (2013): *Lesesenterets staveprøve.* Stavanger: Lesesenteret.

Lervaag, M. (2016): *Hva er egentlig dialogisk lesing og hvilken effekt har det?*
https://utdanningsforskning.no/artikler/2016/hva-er-egentlig-dialogisk-lesing-og-hvilken-effekt-har-det/

Maagerø, E og Seip Tønnesen, E. (2009): *Å lese i alle fag.* Oslo: Universitetsforlaget.

Meyer Bjerkan, K m. fl. (2013): *Ordforråd hos flerspråklige barn.* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Niedersøe, J., Madsbjerg, S., Frost, J. og Sørensen, P M.,(2006): Det tidlige sprogs betydning for læseindlæringen*, Psykologisk Pædagogisk Rådgivning*, nr. 2/06, 162 -171

Roe, A. (2011): *Lesedidaktikk - etter den første leseopplæringen.* Oslo: Universitetsforlaget.

AKTUELLE NETTSTEDER

https://lesesenteret.uis.no	Lesesenteret ved universitetet i Stavanger
www.nubu.no	Nasjonalt utviklingssenter for barn og unge
www.statped.no	Statlig spesialpedagogisk støttesystem
www.dysleksinorge.no	Dysleksi Norge
www.skrivesenteret.no/	Nasjonalt senter for skriveopplæring ogskriveforsking
https://sprakloyper.uis.no/	Nettbaserte kompetanseutviklingspakker til bruk i den enkelte skole og barnehage